

Enric Sòria

Incitacions

PUV
UNIVERSITAT
DE VALÈNCIA

Incitacions

Assaig 32

Incitacions

Enric Sòria

Universitat de València

Nova edició revisada i ampliada

© Enric Sòria, 2012

© D'aquesta edició: Universitat de València, 2012

Publicacions de la Universitat de València
Arts Gràfiques, 13 – 46010 València

Disseny de la col·lecció i maquetació: Inmaculada Mesa
Il·lustració de la coberta: K. Malévix, *Suprematisme* (fragment), 1915

ISBN: 978-84-370-8864-8

Dipòsit legal: V-1617-2012

Impressió: Guada Impressors

A Vicente, *in memoriam*

Llibres

Tots els llibres del món
no et fan feliç
però en secret et tornen
a tu mateix.
Tot el que et cal ho tens,
sol, estels, lluna,
perquè la llum que cerques
dins teu habita.
Saviesa que buscaves
regirant llibres,
llueix en cada pàgina
ara que és teua.

Hermann Hesse

Que otros se jacten de las páginas que han escrito.
Yo me enorgullezco de las que he leído.

J. L. Borges

De tot el que hem llegit, n'hem fet substància.

Gerard Vergés

Índex

Pròleg	13
Nota a la segona edició	21

INCITACIONS

Paraules que perduren	25
Lírica.....	30
Coses belles i nobles	35
Retrat romà	39
La Xina arromançada.....	41
Cinquanta poemes vius.....	43
Amb la copa a vessar.....	47
Una aventura frustrada	51
El nostre primer Kayyam.....	54
La joia de l'inici. Versos llatins per festejar una renovació del món	57
La llibertat escrita	62
Ribera	66
Versos desertats.....	71
La gran aventura del baró de Münchhausen.....	74
Fragments de la vida d'un crític.....	77
Diversitat de mons.....	83
Converses reviscudes.....	87
Poesia reflexiva.....	94
L'infern no són els altres	97
L'estrany somriure de la fadrina d'Amherst	101
Al seguici de Dionís.....	106
Oscar Wilde a Reading.....	121
Thomas Mann: el lector i el màgic.....	123
L'obertura de l'obra.....	127
Crepuscle sense aurora.....	131

La fascinació d'una ciutat escrita	135
El testimoni de la raó.....	138
La falla de la vida i el filòsof	147
La clau	152
Entre l'ahir i el demà	156
Abans de les ruïnes	160
Variacions sobre un tema alemany.....	163
La història com a font d'interrogants	173
Crítica de la vida.....	178
Retaule en negre	181
L'isolat	187
Els assassins eren entre nosaltres.....	190
Record d'un escriptor d'història	195
Pensaments despenjats	199
Dels monstres de la raó.....	202
El testimoni	205
Una altra lectura	208
La primera passió. Una elegia reflexiva	212
Fuster versàtil	216
Des d'un país llunyà	226
Espeleologia de l'abisme	230
A les termòpiles	233
Cròniques dels dies freds	236
Del temps extraviat.....	240
A colps de melodrama	244
Quico Pi de la Serra.....	250
 DISCUSSIONS	
Art en pugna.....	253
Art de Talia.....	260
Delícies i grandeses.....	267
De llibres i lectures	270
Records i obllits	282
Ara i adés.....	287
Fonaments.....	290
Elogi de Babel.....	297

Pròleg

En *Per què llegir els clàssics*, Italo Calvino ens recorda aquesta senzilla veritat: «cap llibre que en parle d'un altre diu més que el llibre en qüestió». És per això que els llibres sobre llibres poden semblar superflus. Satèl·lits voluntaris al voltant d'obres amb sentit propi, la seua major o menor vàlua és sempre vicària.

Ben mirat, és bastant lògic que Calvino ens faça aquest advertiment a l'inici d'un llibre que és, tot ell, un recull de textos —esplèndids— sobre altres textos: ressenyes, comentaris, apreciacions i assaigs de diversa mida i profunditat que tenen en comú el fet que versen sobre llibres que l'autor considera clàssics. ¿I que és un llibre clàssic? Calvino ens en proporciona una notable sèrie de definicions. En seleccione aquestes: «Un clàssic és un llibre que mai acaba de dir tot el que té a dir»; «un clàssic es configura com a equivalent de l'univers, tal com feien els antics talismans», i «els clàssics no es llegeixen per deure o per respecte, es llegeixen solament per amor». És clar que en cap dels textos que segueixen aquestes declaracions pretén Calvino substituir els «llibres en qüestió». El que pretén, més aviat, és acostar-los al lector. Incitar aquest a llegir pel seu compte unes obres admirables i a compartir eixa admiració amb ell.

La posició de glossador de llibres clàssics és voluntàriament secundària perquè vol ser servicial. El d'incitar

el lector a llegir un altre llibre és un acte devot, una proclamació d'amor. Però, en el fons, no es tracta d'un gest absolutament voluntari, com l'autor italià encerta a assenyalar en una altra definició: «el teu clàssic és aquell que no pot ser-te indiferent i que et serveix a tu mateix en relació i potser en contrast amb ell». La pròpia tradició és el punt de partida de l'escriptor. Això vol dir que és alhora un fonament on recolzar i una frontera a travessar, el trampolí i l'obstacle. Per això la relació crítica que l'escriptor manté amb els seus clàssics —admirativa i combativa a l'ensem— li és vital. A la voluntat de publicar els amors literaris se suma, doncs, la necessitat de deixar constància escrita d'aquest diàleg formatiu entre l'escriptor i els seus mestres rivals que relliga la *comunitat interior* de la literatura.

Aquesta és una comunitat de llarga durada. Alberto Varvaro, parlant de la situació de l'intel·lectual en l'alta Edat Mitjana, ens diu que aquest escrivia per al reduïdíssim cercle de contemporanis que podien entendre el seu llatí, però també per a una comunitat molt més vasta, dins la qual se sabia inscrit, per damunt de les barreres del temps i de l'espai, de Renània a Sicília i de Virgili a Joan de Salisbury. Les escasses dotzenes de lletraferits mal comunicats que llavors vivien a Europa se sentien acompanyats i sostinguts pels autors que els havien precedits i confiaven en els que anaven a seguir-los. Formar part d'aquest «cercle internacional i multiseular d'iniciats» era una vocació, una meta i un refugi. Un poeta anònim d'aquell temps va reflectir així l'exigent ideal dels qui, en el món dels llibres, albiraven besllums de l'autèntic univers:

Ment humil, desig d'aprendre, vida quieta,
examen silenciós, pobresa, terra estranya,
tals coses solen il·luminar la fosca a molts lectors.

Eixa comunitat multiseular dels escriptors i els llibres ha perviscut. Encara vincula un univers on cada escriptor estén la seua xarxa de significacions pròpies a dins d'un cercle protector de paraules amigues. És clar que, al lector, el rèdit escrit d'aquest estrany diàleg contra el temps pot semblar-li completament mancat d'interés, però aquest és un punt que l'escriptor no pot considerar. Per a ell, en tot cas, es tracta d'un exercici necessari: és així com forma la seua *tradició*. D'altra banda, els textos on els escriptors reflexionen sobre els seus clàssics poden esdevenir clàssics al seu torn, com *Les vides dels poetes anglesos* de Johnson o *Les cartes sobre literatura* de Lessing. Que al segle XX algunes reflexions d'aquesta mena ja han arribat a la categoria de clàssics em sembla indisputable. El mateix llibre d'Italo Calvino que adés he esmentat n'és una excel·lent prova. Sense cap ànim d'exhaustivitat, recorde ara, entre els meus clàssics, els articles d'Eliot i de Mandelstam, alguns d'Azorín, de Mann i de Pavese, els comentaris poètics de Cernuda i de Paz, *Otras inquisiciones* de Borges, el *Curs de literatura europea* de Nabòkov i el de literatura francesa de Lampedusa, o el revelador *L'altre procés de Kafka* de Canetti, i, en català, l'obra crítica de Riba i de Fuster, l'extraordinari recull d'articles de Gabriel Ferrater que va confegir el seu germà Joan en *Sobre literatura* i alguns densos pròlegs de Salvador Espriu. Aquesta apressada llista es podria ampliar amb massa facilitat. Al capdavall, quasi

tots els escriptors han parlat dels llibres que per a ells eren essencials en un moment o en un altre, i el que n'han dit els escriptors que estimem, també ens mereix estima.

En resum, els escriptors reflexionen sobre els llibres que els han importat per la mateixa raó que els guerrers caníbals devoren els més valerosos dels seus enemics morts: per apropiarse'n la força. Això obliga a practicar un tipus de lectura molt especial, que no s'assembla gens ni a la desansada del mer lector ociós ni a la detallada i analítica de l'estudiós acadèmic. Al contrari, es tracta d'una lectura deliberadament *absorbent*, inescrupolosament esbiaixada, concentrada en determinats aspectes, justament aquells que, als ulls de l'escriptor, han convertit «el llibre en qüestió» en un clàssic.

Entre els pretextos més socorreguts per parlar dels llibres estimats hi ha les ressenyes –quan l'atzar editorial és favorable– i les ara abundoses efemèrides. Aquest és l'origen dels textos que integren *Incitacions*. Es tracta d'un aplec de ressenyes o comentaris sobre un llibre, o almenys a partir d'ell, i tenen en comú l'estima que eixe llibre em desperta. Una estima que vol ser comunicada.

Més d'una vegada he tingut la sensació inquietant que la meua vocació veritable no era la d'escriptor, sinó la de lector. Certament, la proximitat entre aquests dos oficis, el d'escriure i el de llegir, és molt gran, però respecte a l'eix del llibre ocupen posicions diametralment oposades. La humil tasca de ressenyista acobla eixos dos pols en una síntesi precària: escriure del que s'ha llegit.

Com que tota lectura és un judici, la comunicació interna que circula a través d'eixes lectures publicades que són les ressenyes suscita opinions molt diverses entre els

seus factors, que alhora en són les víctimes: els escriptors. Quant a això, tinc poques idees prèvies i menys partits presos. Cada llibre és *un* món i cada lectura és una relació personal amb eixe món i no amb cap d'altre. El comentari escrit no és més que un testimoni d'aquest viatge singular que és la lectura d'un llibre, experiència d'endinsament i de familiarització –fins a la intimitat– que sovint ha d'inventar de cap i de nou les seues pròpies regles de joc. Com els tractes dels amants, cada relació entre el lector i el llibre que aprén a estimar és única i no es deixa reduir del tot en la generalitat de l'escriptura.

No crec que la missió del ressenyista siga sentenciar, ni molt menys ajusticiar, les obres que comenta. Ha d'intentar comprendre-les, poc o molt, i comunicar al lector el que n'ha entés. Ara bé, sense pretendre erigir-se en fiscal, el ressenyista té l'obligació de fer explícit el judici que *també* és la seua lectura. En realitat, li paguen per això. No pot refugiar-se en una descripció estrictament asèptica de l'obra que examina; ha d'arriscar-se a interpretar-la i avaluar-la i, en la mesura que el curt espai generalment disponible li ho permeta, ha de donar raó d'ambdues operacions, a fi que els lectors tinguem prou elements de judici sobre l'obra ressenyada i, en segon terme, sobre el ressenyista com a lector.

Al contrari que el mer comentari llibresc, tal com apareix, per exemple, en les cartes o els diaris dels escriptors, que pot prescindir de tota mena de requisits i traves, la ressenya té una funció a complir: ha de ser informativa i orientadora i, per ser-ho, ha d'arriscar-se a interpretar i a valorar. Per descomptat, com l'autor del llibre examinat, el ressenyista també pot equivocar-se en l'examen. Està,

des del moment en què el seu text es publica, tan exposat al judici erroni o encertat del públic com el llibre de què parla. En aquesta exposició —que és en ella mateixa una incitació a l'exercici de la reflexió i el diàleg— hi ha una de les majors servituds i grandeses de la literatura. Sens dubte, els grans crítics han comés grans errors. En aquest ofici, qui no s'ha equivocat mai és perquè mai ha corregut el risc de dir res a compte propi.

De tota manera, els meus tractes amb el gènere de la ressenya han estat molt discontinus, més del que hauria volgut. En la mesura en què he pogut triar, he preferit rellegir i comentar llibres que sabia bé que m'agradaven a imposar-me la tasca, doblement ingrata, de llegir un text inepte per confegir-ne un altre de cruel. Aquest motiu, tan naturalment egoista, el refermava un altre, més cordial: l'amor als llibres i al mateix acte de llegir s'esplaia amb més llibertat quan es refereix als principals atiadors d'eixa passió. L'escriptura dóna pocs plaers tan amples com el de recomanar un llibre gloriós. Aquest és un amor que s'acreix en compartir-se. Després del descobriment de la meravella ve l'acció d'assenyalar-la. El primer moment és íntim, el segon busca la comunitat. El desig d'eixa comunitat que formen els lectors d'un gran llibre engendrà aquests papers. Cadascun d'ells *vol* que el lector s'anime a llegir també el llibre que evoca. En cada citació batega una incitació.

En un recull d'aquestes característiques, les circumstàncies pesen molt. Segurament, el lector hi trobarà massa reiteracions. Jo hi trobe massa absències. No sempre he tingut una excusa apropiada per parlar dels llibres que més estimava, o bé la vaig tenir i la vaig balafiar. Publicar

ara certes ressenyes, més que un acte d'amor, seria una descortesia massa contraproductent. En uns altres casos, la impaciència m'ha dut a publicar en altres llibres les pàgines que ací haurien trobat un lloc més escaient. D'altra banda, les oportunitats d'escriure sobre els llibres autènticament grans no abunden i, a més, dir-ne alguna cosa apropiada és molt difícil. Parlant d'Homer, de Shakespeare o de Cervantes, un comentari urgent i personal com els que ací arplegue no pot passar de ser una impertinent indiscreció.

Tampoc té gaire importància, tot plegat. Cert que m'hauria agradat fer d'aquest llibre una petita antologia personal, un homenatge als meus clàssics. Tal com ha anat, no puc deixar de pensar que, dels veritablement decisius, me'n falten massa. Això, al capdavant, també és una incentiu. De moment, el llibre que ara oferesc només és una mostra, o una prefiguració, del llibre sencer, que seria el just emblema d'una vida de lector.

Mentre el llibre sencer va perfent-se amb els dies, m'afanye a publicar-ne *aquesta* mostra, que ja havia esdevingut massa voluminosa per als magres patrons que ara s'estilen. ¿Supèrflua? És probable que sí. Això, jo no puc judicar-ho, ni evitar-ho. Superflu o no, encertat o no, aquest és en tot cas el producte del meu ofici preferit, l'ofici de lector. Com a tal, m'he de sotmetre al judici del meu col·lega —*mon semblant, mon frere*—, l'altre lector, vosté, ara a l'altre costat de la plana, i ho faig de grat. A fi de comptes, només així es pot justificar el sentit evident d'aquest aplec de mots: la incitació al gaudi compartit de la literatura.

* * *

Bona part dels articles ací inclosos provenen de la revista *Saó*, a la qual no agrairé mai prou l'astoradora llibertat que em consent. Alguns, sobretot els més antics, provenen d'unes altres publicacions: *El Temps*, *Avui*, *Daina* i *Dise*. Entre els papers que formen aquest volum n'hi ha uns quants que no se ceneixen estrictament al comentari d'una obra literària o artística concreta, sinó que, com la majoria d'articles d'aquest món, pretenen participar en els debats del dia. Els incloc ací, com a «Discussions», perquè també ells han estat provocats per la lectura d'un o de diversos llibres que han sabut il·luminar qüestions que per a mi eren importants i que mereixien ser compartides, i discutides, amb els altres lectors.

València, hivern de 1997

Cada llibre és un món i cada lectura una relació personal amb aquest món. El comentari escrit dona testimoni d'aquest viatge singular que és la lectura. El crític no té com a missió sentenciar les obres que comenta. Ha d'intentar comprendre-les: la seua tasca és informar i orientar, ha d'arriscar-se a interpretar i a valorar. Vet ací la inspiració d'aquest llibre de llibres o de lectures personals d'un escriptor que sovint ha pensat que la seua vocació veritable era la de lector. La primera edició constituí un esglaó més en la trajectòria ascendent d'un autor en plena maduresa creativa. Ara apareix de nou en una versió revisada i considerablement ampliada. La finalitat del recull és la mateixa: incitar a la lectura, a la reflexió, al debat. *Incitacions* pot ser llegit com una antologia personal, com un homenatge als clàssics estimats, o com una prefiguració del llibre sencer que ha imaginat Enric Sòria i que va construir al llarg dels anys. El lector és així convidat a un viatge fascinant entorn de la literatura del nostre temps, i de totes les èpoques, amb incursions en un ventall molt ampli de qüestions. Un exercici fulgurant de sagacitat literària i de penetració interpretativa, embolcallada en una prosa d'alta exigència, dúctil i precisa.

ENRIC SÒRIA (Oliva, la Safor, 1958) és escriptor. Es va llicenciar en Història per la Universitat de València i actualment exerceix com a professor a la Facultat de Ciències de la Comunicació de la Universitat Ramon Llull. Conegut sobretot com a assagista, és autor de dietaris tan celebrats com *Mentre parlem* (1991) i *La lentitud del mar* (2005), així com dels reculls assagístics *Sermonari laic* (1994), *L'espill de Janus* (2000), *Cartes de prop* (2006) i *En el curs del temps. Un itinerari a través de vuit-cents anys de literatura catalana* (2010). També ha publicat els poemaris *Mirall de miratges* (1982), *Varia et memorabilia* (1984, 1988), *Compàs d'espera* (1993) i *L'instant etern* (1999).

ISBN 978-84-370-8864-8

UNIVERSITAT
DE VALÈNCIA

PUBLICACIONS
PUV